

UOT 75

FİZZƏ QULİYEVƏ*

İBRAHİM SƏFİYEVİN YARADICILIĞINDA MÖVZU VƏ JANR MÜXTƏLİFLİYİ

Görkəmli rəssam İbrahim Səfiyevin yaradıcılığı mövzu və janr müxtəlifliyi ilə diqqət çəkir. O, əsərlərini portret, natürmort, mənzərə, tematik janrlarında çəkmişdir. Onun yaradıcılığının əsas mövzusu Türkiyə, onun etnoqrafik zənginlikləri, təbiəti, insanları, görməli yerləri, abidələridir. Eyni mövzuya dəfələrlə müraciət edən rəssamın əsas hədəfi bədii ifadə axtarışları, texnika mükəmməliyi, əlvan və təmiz rəng həllidir.

Açar sözlər: *İbrahim Səfiyev, rəssam, Türkiyə, yaradıcılıq, mövzu, janr; əsər.*

İbrahim Səfiyevin sənət dünyası ilə tanışlıq onun yaradıcılıq ənənələrinə də yaxından bələdçilik edir. Rəssamın yaradıcılığı mövzu və janr müxtəlifliyi ilə seçilir. Bu cür müxtəlifliyin yaranmasında yaradıcılıq axtarışları əhəmiyyətli olmuşdur. Rəssam daim axtarışdadır. Məktublarda, açıqçalarda, dəftərlərdə, hətta kiçik kağız parçalarını da dəyərləndirərək cızmaqaralar edir. Cızmaqaralar arasında elələri var ki, onlar dolğun əsər təəssüratı ilə insanı valeh edir. Mürəkkəblə çəkdiyi, yalnız xətlərdən ibarət olan avtoportretində axıcı əl hərəkətləri, naturanı sərbəst xətlərlə ifadə etmək onun ustalığını nümayiş etdirir.

Daimi sənət axtarışlarında olan rəssamın əsas hədəfi ən gözəl əsərini yaratmaqdır. Çəkdiyi əsərlə qane olmayıb ən gözəlini ərsəyə gətirmək üçün gərgin əmək sərf etməkdən usanmır, bezmir. Ömrünün son illərində “Ömür vəfa versə gözəlini, daha gözəlini çəkməyə çalışcam” deyən rəssamın görünür sənət axtarışları yekunlaşmamışdır. Onun əldə etdiyi uğurların açarı da məhz bu axtarışlar, tükənməz sənət sevgisi idi. Eyni məkanı, eyni insanı dəfələrlə, fərqli baxış açısında çəkməkdən yorulmur. Çılğın, şiltaq təbiətin qoynuna atılaraq onun nəbzini tutmağa çalışır.

Yaradıcılığında əldə etdiyi bir çox uğurları məhz plener təcrübəsində olarkən kəşf etdiyi rənglər, kolorit, işıq axınıdır. Türkiyə təsviri sənətində rəng, işıq anlayışlarının formalaşmasında onun da əməyi danılmazdır. İbrahim Səfiyev yaradıcılıq axtarışları haqqında deyir: “Sənət hər kəsə ayrı-ayrı xitab edən ilahi və çözülməsi çətin olan, müxtəlif tərəflərə malik şərh edilən hislərin məhsuludur. Bəlli bir meyarı yoxdur. Sənət uğuru hər şeydən əvvəl özünü tanımaq, sevdiyini bilmək, işləmə tərzini formalaşdırmaq və yaxşı mövzular seçməkdir. Sənət insanı qorxutmaq, heyrləndirmək üçün deyil, gözəlliyi tanımaq, sevdirmək üçündür. Sadəcə hiss etmək kafi deyil. Hisləri köklü bir texnika ilə kətana yansıtmaq gərək. Köklü bir texnika da ciddi bir axtarış istəyir”. Bu sözlər rəssamın sənət axtarışlarına özü tərəfindən verilən ən dolğun fikirlərdir. Ciddi axtarışlar sayəsində o sənətin ənginliklərini kəşf edə bilmişdir. Bunu duyan sənətkar geriye baxanda hələ də axtarışların davam etdiyini aydın duyur.

Hər bir rəssam üçün sənətində müəyyən istiqamət olur. İbrahim Səfiyev üçün realizm, klassik ənənələr fəth edilməsi çətin olan sənət idealıdır. Yaradıcılıq axtarışlarında sonralar Türkiyə təsviri sənətində məşhurlaşan mücərrəd ənənələrə meyl göstərsə də əsil sənətin bu olmadığını qavrayır və tamamilə bu cür sənət axınlarından uzaqlaşır. Zaman-zaman impressionizm, neoimpressionizm cərəyanında əsərlər yaratsa da yaradıcılığında əsasən realizmə üstünlük vermişdir. Fərqli cərəyanlara maraq göstərməsi yaradıcılıq axtarışlarının, o cümlədən “günün tələbi ilə ayaqlaşma”ğın nəticəsi olsa da o bir realist sənətkardır və təməldəşi klassik ənənələrdir. İbrahim Səfiyev realist rəssamdır və ömrünün sonuna kimi yaradıcılıq ənənəsinə sadıq qalır.

Aylıq “Türk mədəniyyəti” jurnalının son nömrələrindən birində sənətsünas Süleyman Arasoyun “Sənətkar rəssam İbrahim Səfi” başlığı altında çap olunmuş məqaləsində qeyd edir ki, “İbrahim Səfi yaradıcılıq aləminə gəldiyi ilk günlərdən indiyə kimi realizmə sadıqdır. O, öz yaradıcılıq təcrübəsində dünya incəsənətinin ən mütərəqqi ənənələrini davam etdirir”. İbrahim Səfi etiraf edir ki, boyakarlıq təcrübələrində o, eyni zamanda fransız impresionistlərinin mütərəqqi cəhətlərinə biganə deyildir. O, impressionizmin palitraya gətirdiyi işığa, parlaqlığa, kolorit gözəlliyinə aludədir [3].

Rəssamın yaradıcılığında rəng məsələsi də onun sonsuz axırıqlarının nəticəsidir. Öldə etdiyi uğurlar əsasən plener təcrübəsi, o cümlədən birbaşa natura ilə işləməsi ilə bağlıdır. Bəzən isti, bəzən soyuq rəng keçidləri, rəng yaxınlığındakı fərqli müənsibətlər və başqa məqamlar rəssamın axtarışlarına bələdçilik edir.

İ.Səfiyevin yaradıcılığında əsas janrlardan biri portretidir. Rəssamın portret qalereyasında deyil, bütünlükdə yaradıcılığında “Türkiyəlilər” və “Türk bəstəkarlarının portretləri” silsilələrinin xüsusi mənəvi dəyəri var. Türkiyənin fərqli inasan surətlərini canlandıran, xüsusilə tarixi simaları yaşadan bu əsərlər psixoloji təsir qüvvəsi ilə də seçilir. Rəssamın “Nəvə sevgisi” əsəri tamaşaçıda emosional təəssürat yaratmaqla yanaşı həmçinin tərbiyəvi gücə malik olan bir tablodur. Rəssam ailə qursa da övlad sahibi olmaq ona qismət olmamışdı. Ömrünün sonuna kimi yaşamadığı bu müqəddəs duyğunu məhz həmin portretlərin simasında duyub yaratmışdır. Kətanın üzərində hərəkət edən incə, zərif, ən əsası da emosional fırça hərəkətləri öz bədii məziyyətləri ilə duyulacaq dərəcədə rəssamın qəlbində qalan duyğularını ifadə etmək gücünə malikdir [1].

İbrahim Səfiyevin “Türkiyəlilər” silsiləsinə yüzlərlə tanış və tanış olmayan simalar daxildir. Bu portretlər təntənəli və kameral xarakterli olmaqla bir-birindən bənzərsiz yaxınları, rəng münasibətləri, xarakterin dərinliyinə nüfuz etmək kimi psixoloji məqamları ilə baxanları heyran edir. Ən dəyərli portretlərindən biri olan “Atatürkün portreti” onun yaradıcılığının şah əsərlərindəndir. Məlumdur ki İ.Səfiyev hələ gənc yaşlarında, incəsənət akademiyaasının məzunu olduqdan sonra sərbəst yaradıcılıq fəaliyyətinə başlamış və bir-birindən dəyərli əsərlər, güclü portretlər yaratmışdır. Qısa zamanda öz əl işləri vasitəsilə imzasını tanıda bilmişdi. Rəssamı ən çox da həmin illərdə yaratdığı böyük lider Qazi Mustafa Kamal Atatürkə həsr etdiyi portretləri məşhur etmişdi. Onu Atatürkün canlı portretini çəkən ilk rəssamlardan biri kimi də anırlar. “Əfəndilər! Hamınız deputat, vəkil, hətta dövlət başçısı ola bilərsiniz, amma sənətkar ola bilmərsiniz”. Atatürkün dediyi bu sözlər sənət adamlarına verilən yüksək dəyərdən qaynaqlanmışdı. Rəssam müxtəlif illərdə Atatürkün obrazına müraciət etmişdir. XX əsrin 60-70-ci illərində yaratdığı “Atatürkün Samsuna çıxışı” və 1975-ci ildə çəkdiyi “Atatürk” əsərləri xüsusilə diqqətəlayiqdir.

Rəssamın portret yaradıcılığında “Türk bəstəkarlarının portretləri” silsiləsi xüsusi yer tutmaqdadır. “Türk bəstəkarlarının portretləri” silsiləsi zəngin portret qalereyasıdır desək yanılmırıq. Silsiləyə İbrahim Səfiyevdən yüz əlli, iki yüz il əvvəl Osmanlı İmperiyasında yaşayıb, yaradan, fəaliyyət göstərən 90 bəstəkarın portreti daxildir. Portretlər bir, iki rəqəm aşağı, yuxarı olmaqla təxminən 30-40 cm arasında dəyişən kiçik ölçülərə malikdir. Mütəxəssislərin fikrincə rəsmlər rəssama gələn sifariş səbəbindən çəkilmişdir. Ehtimal ki, sərgi, kitab və yaxud ensiklopediyada istifadə olunmaq üçün sifariş edilən bu rəsmlər türk musiqisinin məşhur bəstəkarlarını daha yaxşı tanımaq baxımından çox dəyər daşıyır.

İ.Səfiyev bu portretlərdə bəzi bəstəkarları görərək, ya da fotolarına baxaraq, bəzilərini isə əsərlərini dinləyərək xəyalında canlandırır təsvir etmişdir. Silsiləni dəyərli edən məqamlardan biri rəssamın usta əl işləridirsə, digər tərəfdən türk bəstəkarlarının simasını qoruyan olduqca qiymətli tarixi mənbədir. Bu əsərlərin hər birində Türkiyə musiqisinin bənzərsiz simalarından

Salonikli Əhməd bəy (1866-1927), Yazmacı Abdi əfəndi (1787-1851), İsmət Dədə (...-1870), Udi Nevrəs bəy (1873-1937), Hafiz Post (1630-1694), Neyzən Təvfik bəy (1879-1953) və başqaları öz əksini tapmışdır. İ.Səfiyev yaradıcılığını dəyərləndirənlərin diqqət mərkəzində olan əsərlərinə məhz bu silsilə də daxildir.

Mənzərə ustası kimi də tanınmış İ.Səfiyev üçün təbiət əsas müəllimdir. Təbiət aşığı olan rəssam üçün gözəl yerləri kəşf etmək xüsusi bir zövq məsələsi idi. Bir çoxlarına gözəl gəlməyən Ankara mənzərələrinə olan fərqli bədii münasibəti cəhətdən qeyd etmək olar ki, hər bir rəssam üçün məkanın doğmalığı ən vacib şərtlərdən biridir. Ola bilsin rəssam təsvir etməyə hazırlaşdığı məkanla ilk dəfədir tanış olur, buna baxmayaraq o, özünü həmin məkanda doğma hiss edir. Bu doğmalaşma əlbəttə sevgidən, gözəllik aşığı olmaqdan irəli gəlir. Fərqi yoxdur məkan gözəldir, ya heç bir gözəlliyi yoxdur, rəssam həmin yerin daşından, gülündən, çiçəyindən, havasından, insanlarından və s. təəssüratlana bilər və məkanı sevə bilər. Rəsm əsərlərinin yaradılmasında ilkin təəssürat olduqca vacibdir. Hər şeyi həll edən də məhz bu təəssüratdır. Xüsusilə İ.Səfiyevin etüd tipli mənzərələrində bu məqamı aydın görmək olar. Hərərət dolu dərbələr, çılğın fırça hərəkətləri rəssamın daxili təlatümündən qaynaqlanan bir enerjinin təzahürüdür [2].

Sənətinə qəlbən bağlı olan sənətkarın tablolarına baxdıqda onun daima bədii ifadə axtarışında olduğunu hiss edirsən. Bu cəhətdən bir məkanı kətanında dəfələrlə canlandıran rəssamın eyniadlı əsərləri, məkanı, oradakı detalların, havanın dəyişkənliyini yenidən və yenidən kəşf etməsinə yönəlmiş axtarışlarının bədii ifadəsidir. Bu məqam müxtəlif janrlarda çəkdiyi əsərlərində də müşahidə edilir. Səbr, əzmkarlıq onun bu tablolar qarşısında göstərdiyi sevgisinin əsərdə təzahür edən bədii ifadə gücünün qələbəsidir. Bildiyimiz qədər İ.Səfiyevin Türkiyə həyatı o qədər də cah-cəllallı, əyləncəli olmamışdır. Bütün çətinliklərə baxmayaraq sənətindən aldığı güc onun gələcək fəaliyyətinə həmişə böyük stimül olmuşdur. Kim sevmədən bəlkə də, əksəriyyətimiz üçün əhəmiyyətsiz görünən bir daşı, balıq tutan balıqçının surətini canlandırmağa, onun daxili aləmini kəşf etməyə çalışar!? Şübhəsiz sənət adamları!

Məlum olduğu kimi, natürmort əsasən tədris prosesində mühüm mövqeyə malik olmuş və məlum səbəblərdən hələ XIV əsrdən başlayaraq müstəqil janr kimi yeni inkişaf mərhələsinə qədəm qoymuşdu. Sənətsevərlərə natürmortu sevdiren də dövrünün ruhunu, duyğularını, etnoqrafik zənginliklərini əsərlərində ifadə etməyi bacaran rəssamlar olmuşdu. Yaradıcılığında janr müxtəlifliyi sərgiləyən İbrahim Səfiyevin natürmort janrına müraciəti bu və yaxud başqa məziyyətləri baxımından maraqlı məqamları ilə diqqətəlayiqdir.

Rəssamın natürmortları o dövr Türkiyə məişətinin, təbiətinin xarakterik xüsusiyyətlərini yaşadan ən gözəl məqamları ilə yadda qalır. Rəssam bağlardan, bağçalardan dərdiyi ən gözəl güllərin ömrünü kətan üzərində uzadır, onlara yeni həyat verir, onları insanlara da sevdirməyə çalışır. “Güllər, çiçəklər” silsiləsindən sevdidi çiçəklərə, güllərə həsr etdiyi “Ağ və çəhrayı güllər”, “Qırmızı, çəhrayı güllər”, “Vazadakı çiçəklər”, “Vazada dörd çiçək”, “Vazada bənövşəyi, qırmızı və sarı çiçəklər”, “Sarı güllər”, “Sarı lalələr”, “Göy vazada çiçəklər” və s. əsərlərinin hər birindəki bədii ifadə gücü güllərin gözəlliyini, təravətini bu günə kimi yaşatmaqla yanaşı onun ustalığını, əzmkarlığını da sərgiləyir. “Natürmort işləmək süjetli rəsm qədər ustalıq, məharət tələb edir və tək bir gülün rəsmi çəkmək insan fiquru çəkməkdən heç də asan deyildir” deyən məşhur İtalyan rəssamı M.M.Karavacconun fikirlərində böyük həqiqət olduğu da danılmazdır [5].

İ.Səfiyev natürmort janrında ərsəyə gətirdiyi əsərlərində də akademik prinsiplərə əsaslanan realizmə sadıq qalmışdır. Bəzən başqaları üçün dəyərsiz olan qabı belə yüksək qiymətləndirərək onu əsərinin baş qəhrəmanı etməyi bacarmış, natürmort janrını uca tutmuşdur. Kiçikölçülü

rəsmlərindən olan “Saxsı vaza” əsərində biz yalnız dəyirmi bir qab görürük və bu görünüş tamaşaçıda istər istəməz sual doğurur. Rəssam bununla nə demək istəyir?! Yaradıcılıq imkanları sərhəd tanımayan İ.Səfiyev əsasən rəng axtarışlarına yönəltdiyi bu cür əsərləri vasitəsilə də qəlbləri rıqqətə gətirərək sənətsevərlərin sevgisini qazana bilmişdir.

Böyükəğa Mirzəzadənin yaradıcılığından sevdiyimiz güllü, çiçəkli natürmortları İbrahim Səfiyevin əsərlərində də izləməyimiz doğma əsənət ənənələrini yansıtmış olur. Yaxıların, rəng koloritinin uyumluluğunu, işıq-kölgə, kompozisiya həllindəki oxşarlığı İ.Səfiyevin “Qırmızı, çəhrayı güllər” əsərindən daha aydın izləmək mümkündür. İ.Səfiyev natürmortlarında detallı yanaşmadan, kompozisiyadan çox rəng həllini və gözəlliyi qabardır. “Ağ qladioluslar”, “Qırmızı qladioluslar”, “Dörd qırmızı gül” və başqa əsərlərində bu məqamlar duyuladır. Onun bu qəbildən olan rəsmləri rəng və forma axtarışlarına yönəldiyini təsdiq edir. “Qırmızı çəhrayı güllər”, “Bülbül və meyvələr”, “Narlı natürmort” əsərlərində rəssam stereotipləri qıraraq rənglərin ilhamverici qüvvəsinə köklənmişdir. “Qumrular və güllər” əsərində isə vurğulanan məqamlarla yanaşı məharətli yaxıllar da onun fıçasının qüdrətini nümayiş etdirir.

Türkiyə mövzusu İbrahim Səfiyevin yaradıcılığında əsas yeri tutur. Uzun illər Türkiyədə yaşamasından və bu tarixi diyarı sevməsindən, onu özünə mələkət bilməsindən qaynaqlanaraq yaradıcılığın ana xəttini də məhz bu mövzu təşkil etmişdir. Türkiyəni qarış-qarış gəzən rəssam ən çox İstanbul sevdalısıdır. İyev həyatının çox hissəsini İstanbulda keçirib. İstanbulu qarış-qarış gəzən rəssam bu yerlərin bir çox gözəlliklərini tablolarında əks etdirib. Onun sevərək çəkdiyi süjetli tablolarında çimərlik, dəniz kənarı görüntülərə də rast gəlirik. “Çimərlikdə hərəkət”, “Günəşlənənlər”, “Duş alanlar”, “Çimərlikdə insanlar”, Atatürkün Floriya dəniz köşkü”, “Qum, türkuaz və lacivərt dəniz”, “Adalar və ağ buludlar” və başqa tabloları rəssamın sevərək yaratdığı əsərləridir. Görünür rəssam dəniz kənarında olmağı, dənizin dalğalarına dalıb, günəşin hərarətini duymağı çox sevir. Gördüklərini, duyduqlarını tablolarında yaşatmağa tələsir. Rəssamın fotolarını izlədikdə onun dəniz kənarında, istirahət zamanı belə etüdnikini də özü ilə daşımağa usanmadığını və rəsm çəkməyə davam etdiyini görürük. Ümumiyyətlə, rəsm çəkmək rəssamın həyatının mahiyyətini təşkil edir. İbrahim Səfiyev deyir: “Həyatımda demək olar ki, rəsm çəkmədiyim gün olmayıb. Rəsm çəkmədiyim günü yaşadığım gündən hesab etmirəm” [4, s. 34].

İbrahim Səfiyevin yaradıcılığında nümayiş etdirdiyi janr müxtəlifliyi müraciət etdiyi mövzulardan qaynaqlanmışdır. Onun başlıca mövzusu Türkiyə, onun gözəllikləri, təbiəti, insanları etnoqrafik dəyərləridir.

**AMEA Naxçıvan Bölməsi,
AMEA Naxçıvan Bölməsinin dissertantı
e-mail: fizze25@mail.ru*

ƏDƏBİYYAT

1. Quliyeva F.Q. Görkəmli rəssam İbrahim Səfiyev. “Şərqi səhəri” qəz., 22 dekabr 2018.
2. Quliyeva F.Q. Naxçıvan torpağının yetirməsi – Görkəmli rəssam İbrahim Səfiyev. “Nuh Yurdu” qəz., 5 dekabr 2018.
3. Zamanov, A., Nəcəfov, M. Rəssam İbrahim Səfiyev. “Ədəbiyyat və incəsənət” qəz. 15 mart 1969.
4. Tali E. İbrahim Safi. İstanbul: Karakter Color, 1990, 281 s.
5. «Художественная галерея». Караваджо. Лондон, №11/2004.

Fizze Guliyeva**Diversity of themes and genres in the works of Ibrahim Safiyev**

The outstanding artist Ibrahim Safiyev`s creativity attracts attention of theme and genre variety. He painted in the genres of portrait, still life, landscape and thematic. The main theme of his work is Turkey, its ethnographic riches, nature, people, sights and monuments. The main goal of the artist, who repeatedly addresses the same topic, is the search for artistic expression, technical perfection, colorful and pure color solutions.

Keywords: *Ibrahim Safiyev, artist, Turkey, subject, genre.*

Физза Кулиева**Разнообразие тем и жанров в творчестве Ибрагима Сафиева**

Работы выдающийся художника Ибрагима Сафиева привлекает внимание разнообразием темы и жанров. Он работал в портретном, натюрмортном, пейзажном и тематическом жанре. Основной темой его творчества является Турция, ее этнографические богатства, природа, люди, достопримечательности и памятники. Основной целью художника, который неоднократно обращается к одной и той же теме, является поиск художественного самовыражения, технического совершенства, красочных и чистых цветовых решений.

Ключевые слова: *Ибрагим Сафиев, художник, Турция, тема, жанр.*

(AMEA-nın müxbir üzvü Ərtegin Salamzadə tərəfindən təqdim edilmişdir)

Daxilolma: İlk variant 18.05.2020

Son variant 15.07.2020